

TMI magistranti Jumayeva M.

RESPUBLIKAMIZ TIJORAT BANKLARIDA MOLIYAVIY HISOBOTLARNING XALQARO STANDARTLARIGA O‘TISHNING ZARURIYATI

Annotatsiya: Ushbu maqolada Respublikamizda bank sohasida buxgalteriya hisobining xalqaro standartlariga o‘tish, xalqaro moliya bozorlariga kirish imkoniyatlari va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish masalalari yoritilgan.

Tayanch so‘zlar: Moliyaviy hisobot elementlari, aktivlar, majburiyatlar, kapital, moliyaviy natijalar, xorijiy investitsiyalar, xalqaro standartlar.

Annotation: This article focuses on the transmission matters of banking accounting to international standards, it describes opportunities of entering into the international financial market and attracting foreign investment.

Key words: Financial statement elements, assets, debts, capital, financial results, foreign investment, international standards.

Kirish

Respublikamizda faoliyat yuritayotgan ko‘plab banklar ham o‘z buxgalteriya va moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlar asosida tashkil etganlar. Hozirgi kunda har bir buxgalter moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlarining asoslarini, tamoyillarini va qonun-qoidalarini bilishlari shart. Respublikamizda bank sohasida buxgalteriya hisobining xalqaro standartlariga o‘tish ishlari, asosan, 1996-1997-yillarda boshlangan bo‘lib, hozirgi kunda u rivojlanish jarayonidadir.

Hozirgi kunga kelib, respublikamizda ham faoliyat olib borayotgan turli mulkchilik shaklidagi keng tarmoqli tijorat banklari oʻz buxgalteriya hisobini yuritishni, shuningdek, moliyaviy hisobotlarni tuzishni xalqaro standartlar asosida tashkil qilmoqdalar. Shu sababli har bir buxgalter buxgalteriya hisobining xalqaro standartlarini, moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlarini asoslarini, tamoyillarini va qonun qoidalarini yaxshi oʻzlashtirishlari shart.

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga oʻtishni jadallashtirish orqali xorijiy investorlarni zarur axborot muhiti bilan taʼminlash va xalqaro moliya bozorlariga kirish imkoniyatlarini kengaytirish, shuningdek, hisob va audit sohalari mutaxassislarini xalqaro standartlar boʻyicha tayyorlash tizimini takomillashtirish maqsadida hozirgi kunda koʻpgina ishlar amalga oshirilmoqda.

Xususan Prezidentimizning «Xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga oʻtish boʻyicha qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida»gi qarori nazarda tutilgan.¹

Hujjatda 2021 yil 1 yanvardan aksiyadorlik jamiyatlari, banklar, sugʻurta tashkilotlari, ustav fondida davlat ulushiga ega boʻlgan xoʻjalik yurituvchi subyektlar, yirik soliq toʻlovchilar jumlasiga kiritilgan yuridik shaxslar MHXSga oʻtishlari nazarda tutilgan.

Aksiyadorlik jamiyatlari, banklar, sugʻurta tashkilotlari, ustav fondida davlat ulushiga ega boʻlgan xoʻjalik yurituvchi subyektlar, yirik soliq toʻlovchilar jumlasiga kiritilgan yuridik shaxslar 2021 yil 1 yanvardan faqat MHXS boʻyicha buxgalteriya hisobini yuritadi va 2021 yilning yakunlaridan boshlab moliyaviy hisobotni

¹ Sh. Mirziyoyevning «Xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga oʻtish boʻyicha qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida»gi qarori. 24.02.2020-yil PQ-4611

tayyorlaydi. 2021 yil oxiriga qadar ular buxgalterlarni xalqaro sertifikatlash doirasida MHXS bo'yicha «Moliyaviy hisob» yoki «Moliyaviy hisobot» fanlarini muvaffaqiyatli topshirganligi to'g'risidagi hujjatga yoxud xalqaro buxgalter sertifikatiga (ASSA va uning diplomlari, SRA, CIPA) ega bo'lgan kamida ikki nafar mutaxassis xodimlar orqali MHXSni sifatli qo'llanilishini ta'minlaydilar

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Moliyaviy hisobotlar - bu xo'jalik operatsiyalari va hodisalarni turli toifalarga ko'ra pul qiymatida aks ettirishdir. Moliyaviy hisobot bank tomonidan bajarilgan barcha operatsiyalar va boshqa hodisalar natijalarini, ularni keng doiradagi umumiy belgilari va iqtisodiy tavsiflariga ko'ra ma'lum bir toifalarga birlashtirgan holda aks ettiradi.

Moliyaviy hisobot foydalanuvchilar tomonidan qabul qilinadigan iqtisodiy qarorlar, bank yoki korxonani pul mablag'lari va ularni ekvivalentlarini yaratish va ko'paytirish, shuningdek, bu jarayonni barqarorligi va o'z vaqtida amalga oshirilishi imkoniyatini baholashni talab etadi. Bu imkoniyat, pirovard natijada, masalan, korxonani o'z xodimlariga ish haqini to'lash, mol yetkazib beruvchilarga, foizlar bo'yicha qarzlarni to'lash, kreditlarni qaytarish va o'z mulkdorlariga dividendlarni to'lash qobiliyatini belgilaydi. Foydalanuvchilar, korxona pul mablag'lari va ularni ekvivalentlarini yaratish qobiliyatini baholashi uchun, korxona moliyaviy ahvoli, faoliyat natijalari va moliyaviy ahvoldagi o'zgarishlarga yo'naltirilgan ma'lumotlarga ega bo'lishi kerak

Moliyaviy hisobotning tarkibiy qismlari bir-biri bilan uzviy bog'liq, chunki ular bir xil operatsiyalar va hodisalarni muhim jihatlarini aks ettiradi. Hisobotning har

bir shakli boshqalardan farq qiladigan maʼlumotni berishiga qaramasdan, hech bir ashyo yakkalanib qolmaydi va foydalanuvchilar uchun muayyan ehtiyojlarini aks ettiruvchi kerakli boʻlgan barcha maʼlumotni yetkazib bera olmaydi. Masalan, foyda va zararlar toʻgʻrisidagi hisobot, balans va moliyaviy ahvolni oʻzgarishi haqidagi hisobotlarining maʼlumotlarisiz foydalansa, subyektning moliyaviy natijalari haqida toʻliq axborotni bera olmaydi.

Moliyaviy hisobotlar maʼlum bir elementlarni oʻz ichiga olib, bu elementlar moliyaviy ahvolni baholash bilan bevosita bogʻliq hamda bankning faoliyat natijalarini oʻlchash bilan bogʻliq boʻlgan elementlarni oʻz ichiga oladi.

Bank balansidagi moliyaviy ahvolni baholash bilan bevosita bogʻliq elementlar - bu aktivlar, majburiyatlar va xususiy kapitaldir. Banklarning «Foyda va zararlar toʻgʻrisida»gi hisobotida esa bankning faoliyat natijalarini oʻlchash bilan bogʻliq boʻlgan elementlari daromadlar, xarajatlar, foyda va zararlari koʻrsatiladi.

Taxlil va natijalar

Respublikamizda moliyaviy hisobot va moliyaviy natijalar toʻgʻrisida hisobotni barcha banklar har yili tijorat banklar tahlil qiladi va amlga oshiradi. Quyida keltirib oʻtgan hisobot Milliy bankning moliyaviy natijalar toʻgʻrisidagi hisobotining tahlilidir.

TIF Milliy bankning Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot²

№	Toifasi	Ming.so'm
1	M.B. olingan foizli daromadlar	0
2	Boshqa banklardagi hisobvaraqlar bo'yicha foizli daromadlar	166,136,401
3	Sotib olingan veksellar bo'ticha foizli daromadlar	0
4	Investitsiyalar bo'yicha foizli daromad	0
5	Oldi-sotdi qimmatli qog'ozlar bo'yicha foizli daromad	14,339,560
6	Mijozlarning majburiyatlari bo'yicha hisoblangan foizlar	0
7	Kredit va lizing operatsiyalari bo'yicha foiz va badallar	3,310,957,301
8	Qimmatli qog'ozlar bo'yicha REPO bitimlar bo'yicha foizli daromadlar	34
9	Boshqa foizli daromadlar	884,286,021
10	Jami foizli daromadlar	4,375,719,317
11	Talab qilib olinguncha depozitlar bo'yicha foizli xarajatlar	5,348,988
12	Muddatli depozitlar bo'yicha foizli xarajatlar	531,857,463
13	M.B hisobvaraqlari bo'yicha foizli xarajatlar	5,175,114
14	Boshqa banklarning hisobvaraqlari bo'yicha foizli xarajatlar	36,255,519
15	Jami depozitlar bo'yicha foizli xarajatlar	578,637,084
16	Kreditlar bo'yicha foizli xarajatlar	1,368,953,564
17	Qimmatli qog'ozlar bilan amalga oshirilgan REPO bitimlar bo'yicha foizli xarajatlar	0
18	Boshqa foizli xarajatlar	882,561,243
19	Jami foizli xarajatlar bo'yicha qarzdorlik	2,251,514,807
20	Jami foizli xarajatlar	2,830,151,891
21	Ko'rsatilgan xizmatlar va vositachilik uchun olingan daromadlar	544,123,530
22	Xorijiy valutadagi foyda	130,264,945
23	Tijorat operatsiyalaridan olingan foyda	0
24	Investitsiyalardan olingan foyda va dividendlar	25,325,566
25	Boshqa foizsiz daromadlar	903,528,328
26	Jami foizsiz daromad	1,603,242,369
27	Xizmat va vositachilik uchun xarajat	174,089,869
28	Xorijiy valutada ko'rilgan zararlar	30,927,945
29	Tijorat operatsiyalaridan ko'rilgan zarar	0
30	Investitsiyadan ko'rilgan zararlar	365,000

² www.nbu.uz

31	Boshqa foizsiz xarajatlar	33,419,959
32	Jami foizsiz xarajat	238,802,773
33	Operatsion xarajatdan oldingi sof daromad	1,977,940,361
34	Bank hizmatchilari sih haqi va ular uchun qilingan boshqa xarajatlar	468,124,868
35	Ijara va taʼminot xarajatlari	74,120,710
36	Hizmat safari va transport xarajatlari	9,669,911
37	Maʼmuriy xarajat	29,392,018
38	Eskirish xarajatlari	43,651,545
39	Sugʻurta va soliqlar	21,449,376
40	Jarima va penyalar	1,313,260
41	Boshqa operatsion xarajatlar	66,445,035
42	Jami operatsion xarajatlar	731,524,060
43	Soliq toʻlangunga qadar sof foyda va boshqa tuzatishlar	1,246,416,301
44	Foyda soligʻini baholash	202,769,107
45	Tuzatishlar kiritilgunga qadar daromad	1,043,647,194
46	Koʻzda tutilmagan daromad yoki xarajat sof	0
47	Foyda boʻyicha tuzatishlar sof	0
48	Sof foyda (Zarar)	1,043,647,194

Ushbu jadvalda TIF Milliy bankning 2019-yilgi moliyaviy natijalari keltirilgan.

Yuqoridagi jadvaldan koʻrishimiz mumkinki bankningjami foizli daromadlari 4 375 719 317ming soʻmni tashkil qilmoqda. Jami foizli daromadlarning eng yirik qismini kredit va lizing operatsiyalari boʻyicha diskontlar 3 310 957 301ming soʻm boʻlib turibdi. Boshqa foizli daromadlar esa 884 286 021ming soʻmni tashkil etmoqda. Jami depozitlar boʻyicha harajatlar 578 637 084ming soʻmni tashkil qilmoqda. Jami foizsiz daromadlar 1 603 242 369ming soʻmni tashkil qilgan boʻlsa jami foizsiz xarajat esa 238 802 773ming soʻmni tashkil qilmoqda. Operatsion xarajatlardan oldingi sof daromad 1 977940 361ming soʻm. Jami operatsion xarajat esa 731 524 060ming soʻmni tashkil etmoqda. Sof foyda esa 1 643 647 194ming soʻm ekanligini koʻrishimiz mumkin. Umumiy qilib aytganda bankning 2019-yildagi moliyaviy natijalar toʻgʻrisidagi hisobotni ijobiy deb qarasak boʻladi.

Xulosa va takliflar:

Xulosa oʻrnida shuni taʼkidlash mumkinki hozirgi kunda tijorat banklarida moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlariga oʻtish zamon talabi boʻlib, xalqaro moliyaviy hisobotlar standartlarini joriy etishga, xorijiy investorlar uchun zarur axborot muhitini taʼminlashga toʻsqinlik qilayotgan tizimli muammolar saqlanib qolmoqda. Bundan tashqari, buxgalteriya hisobi va audit yoʻnalishlari boʻyicha amaldagi taʼlim tizimi samara bermayapti hamda mazkur sohada malakali mutaxassislarni shakllantirishning zamonaviy talablariga muvofiq kelmayapti.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun quyidagilarni amalga oshirish kerak:

1. Barcha aksiyadorlik jamiyatlari, banklar, sugʻurta tashkilotlari, ustav fondida davlat ulushiga ega boʻlgan xoʻjalik yurituvchi subyektlar, yirik soliq toʻlovchilar jumlasiga kiritilgan yuridik shaxslar moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlariga oʻtishi.

2. Oliy oʻquv yurtlarida MHXS boʻyicha «Moliyaviy hisob» yoki «Moliyaviy hisobot» boʻyicha imtihonni topshirgan yoxud xalqaro buxgalter sertifikatiga (ASSA va uning diplomlari, SRA, CIPA) ega boʻlgan oʻqituvchilargina buxgalteriya hisobi va audit fanlarini oʻrgatishi.

3. Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlarning amalga oshirilishi, halqaro amaliyoti, hozirgi kundagi amaliy holati boʻyicha darsliklar ishlab chiqilishi va amaliyotga tadbiq etilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining ««O‘zbekiston Respublikasining Markaziy banki to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuniga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish haqida»gi 2019 yil 11 noyabrdagi O‘RQ-582-sonli Qonun.
2. O‘zbekiston Respublikasining ««Banklar va bank faoliyati to‘g‘risidagi»gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuniga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish haqida»gi 2019 yil 5 noyabrdagi O‘RQ-580-sonli Qonun.
3. Sh. Mirziyoyevning «Xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga o‘tish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi qarori. 24.02.2020-yil PQ-4611.
4. K.Navro‘zova, X.Otamurodov, R.Qurbonov. “Banklarda buxgalteriya hisobining milliy va xalqaro standartlari”O‘quv qo‘llanma. -T.: «Fan va texnologiya», 2015,168 bet.
5. Buxgalterskiy uchot dlya bankirov UCAID Toshkent 2004
6. Moliyaviy hisob -1 O‘quv qo‘llanma . EDP Toshkent 2007.
7. Abdullayeva Sh. Z. Pul kredit va banklar-T Moliya –iqtisod. 2011
8. Murugova I. A. Navruzova K N. Osnovi buxgalterskogo ucheta v bankax-T. TMI., 2001
9. www.nbu.uz TIF Milliy bank sayti